OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Esikunta/EU- ja kansainväliset asiat
Erityisasiantuntija Ilona Sekiguchi

2.10.2024

EJ 9/2024 vp – E 17/2019 vp

Valtioneuvoston selvitys: Komission vuoden 2024 oikeusvaltiokertomus

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä asiantuntijalausuntoa valtioneuvoston E-jatkokirjeestä koskien komission heinäkuussa 2024 antamaa tiedonantoa ”Oikeusvaltiokertomus 2024 – Oikeusvaltiotilanne Euroopan unionissa” (COM(2024) 800 final). Oikeusministeriö on osallistunut valtioneuvoston selvityksen valmisteluun.

Kyseessä on Euroopan komission viides kertomus oikeusvaltiotilanteesta Euroopan unionissa. Kertomus koostuu EU:n tilannetta kokonaisuutena tarkastelevasta tiedonannosta ja jokaista jäsenmaata koskevasta maakohtaisesta luvusta, mukaan lukien jäsenmaille osoitetut suositukset. Komissio on myös arvioinut jäsenvaltioiden edistymistä viime vuonna oikeusvaltiokertomukseen sisältyneiden suositusten noudattamisessa. Oikeusvaltiokertomus kattaa edellisvuosien tapaan neljä temaattista aihealuetta: 1) oikeuslaitos, 2) korruptiontorjunnan kehys, 3) tiedotusvälineiden vapaus ja moniarvoisuus sekä 4) hallitusjärjestelmän osien keskinäiseen valvontaan liittyvät institutionaaliset asiat. Kertomus on laadittu tiiviissä yhteistyössä jäsenvaltioiden kanssa ja se tukeutuu erilaisiin kansallisiin, kansainvälisiin ja muihin lähteisiin.

Monet kertomuksessa käsitellyistä kysymyksistä kuuluvat oikeusministeriön ja sen hallinnonalan toimialaan ja oikeusministeriö on osallistunut E-jatkokirjeessä kuvattuun kertomuksen valmistelumenettelyyn toimittamalla kirjallisia vastauksia komission kysymyksiin sekä osallistumalla komission maatarkastukseen.

Oikeusvaltiokertomukseen on vuodesta 2022 alkaen sisältynyt jäsenmaille kohdennettuja maakohtaisia suosituksia. Suositusten tehtävänä on auttaa ja tukea jäsenvaltioita niiden pyrkimyksissä edistää käynnissä olevia tai suunniteltuja uudistuksia ja auttaa niitä tunnistamaan, missä mahdollisesti tarvitaan parannuksia tai jatkotoimia viimeaikaisiin muutoksiin tai uudistuksiin. Vuonna 2023 lähes 63 % vuonna 2022 annetuista ensimmäisistä suosituksista oli johtanut jatkotoimiin, ja myönteinen suuntaus on jatkunut. Vuoden 2024 oikeusvaltiokertomuksessa komissio arvioi, että jo 68 % vuonna 2023 annetuista suosituksista on toteutettu kokonaan tai osittain. Komission mukaan tämä on osoitus siitä, että jäsenvaltioissa on toteutettu merkittäviä toimia suositusten noudattamiseksi. Komissio pitää saavutettua edistystä merkittävänä ottaen huomioon myös sen, että oikeusvaltiokehyksen parantamiseen tähtäävät uudistukset voivat viedä aikaa kertomuksen vuotuista sykliä kauemminkin.

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Meritullinkatu 10 00170 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	kirjaamo.om@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Suomi sai vuoden 2024 kertomuksen viisi suositusta, jotka vastaavat aiheiltaan pitkälti vuonna 2023 annettuja suosituksia. Suomelle suositellaan vuoden 2024 kertomuksessa, että se:

- jatkaa oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmän työtä oikeuslaitoksen riippumattomuuden ja oikeusturvan laadun parantamiseksi.
- uudistaa lautamiesten nimittäminen oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat eurooppalaiset standardit huomioiden.
- antaa vaikutusvallan väärinkäyttöä koskeva lainsäädäntö ja tehdä ehdotus ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmän tarkistamiseksi.
- vahvistaa ministereihin ja muihin ylimpään virkajohtoon kuuluviin henkilöihin sovellettavia lahjomattomuus- ja vastuuvelvollisuusmekanismeja hyväksymällä heitä koskevat menettelysäännöt.
- edistää edelleen julkisuuslain uudistamista siten, että varmistetaan asiakirjojen tehokas ja laajempi saatavuus ottaen huomioon eurooppalaiset standardit.

Suomelle osoitetut suositukset osoittavat, että tehokkaat tuomioistuimet, korruption torjunta sekä asiakirjajulkisuuden edistäminen ovat tärkeässä asemassa osana oikeusvaltioperiaatteen vahvistamista. Suositukset huomioidaan näihin toimiin liittyvissä kansallisissa prosesseissa. Alla selostetaan tarkemmin OM:n toimialaan kuuluvien suositusten tilannetta.

Suomi jatkaa suosituksen mukaisesti **tuomioistuinjärjestelmän arviointi- ja uudistustyötä**. Oikeusministeriön helmikuussa 2023 asettaman oikeuslaitoksen kehittämistyöryhmän toimikausi jatkuu vuoden 2027 loppuun asti. Työryhmän tavoitteena on edistää oikeudenkäytön vahvaa riippumattomuutta, laadukkaan oikeusturvan tuottamista sekä oikeudenkäyttöä palveluna. Työryhmän tehtävänä on muun muassa arvioida oikeuslaitoksen kehittämistä ja tuottavuutta sekä arvioida oikeuslaitoksen riippumattomuuden näkökulmasta tarpeelliset lainsäädännön muutostarpeet. Oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevan arvioinnin toteuttamiseksi ja ehdotusten tekemiseksi oikeuslaitoksen kehittämistyöryhmä on tammikuussa 2024 asettanut yhteyteensä erillisen oikeuslaitoksen riippumattomuuden perustuslailliset takeet -työryhmän, jonka toimikausi jatkuu vuoden 2026 loppuun asti.

Oikeuslaitoksen kehittämistyöryhmässä käsitellään myös **lautamiesten nimitysuudistusta**. Helmikuussa 2023 julkaistiin oikeusministeriössä virkatyönä laadittu arviomuistio lautamiesten valintatavasta (OM julkaisuja 2023:8), ja muistiosta annetuista lausunnoista on julkaistu lausuntotiivistelmä (OM julkaisuja 2023:28). Nykyinen hallitus on ohjelmassaan sitoutunut etsimään nykyiselle valintamenettelylle vaihtoehtoja siten, että puolueet irrotetaan valintamenettelystä.

Suomi jatkaa suosituksen mukaisesti korruptionvastaisia toimia. Oikeusministeriö valmisteli viime vaalikaudella luonnoksen hallituksen esitykseksi **vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisoimiseksi**. Esitysluonnos oli lausuntokierroksella vuoden 2022 lopussa ja lausuntotiivistelmä julkaistiin maaliskuussa 2023 (OM021:00/2022). Vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisointi sisältyy komission toukokuussa 2023 antamaan direktiiviehdotukseen korruption torjumiseksi, joka on parhaillaan neuvoteltavana. Kansallista lainsäädäntöhanketta tullaan edistämään korruptiontorjuntadirektiivin yhteydessä. Eduskunnalle annettiin direktiiviehdotuksesta U-kirjelmä U 48/2023 vp syyskuussa 2023 sekä U-jatkokirje UJ 10/2024 vp toukokuussa 2024 neuvoston yleisnäkemyksen hyväksymistä varten. Neuvosto hyväksyi neuvoston yleisnäkemyksen direktiiviehdotuksesta kesäkuussa 2024.

Ulkomaisen tahon lahjontaa koskevan lainsäädännön tarkistaminen on valmisteilla. Oikeusministeriön tilaama tutkimushanke, joka käsittelee lahjusrikossäännöstön uudistamista, valmistui toukokuussa 2024 (OM julkaisuja 2024:13). Osana hanketta tarkasteltiin myös ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmää.

Työtä **julkisuuslain uudistamiseksi** on jatkettu. Oikeusministeriön asettama lain uudistamista valmistelevan työryhmän toimikausi päättyi lokakuussa 2023 ja työryhmän mietintö julkaistiin joulukuussa 2024 (OM julkaisuja 2023:32). Työryhmän mietintö oli lausuntokierroksella vuodenvaihteesta kevääseen 2024, ja valmistelun seuraavista vaiheista päätetään kuulemispalautteen arvioinnin jälkeen.

Kertomus tarjoaa pohjaa jäsenvaltioiden väliselle vuoropuhelulle ja parhaiden käytäntöjen tunnistamiselle. Lisäksi se tarjoaa pohjaa kansalliselle keskustelulle. EU-tason keskusteluiden osalta Suomi on pitänyt tärkeänä, että oikeusvaltioteemasta keskustellaan myös EU:n oikeusministereiden kesken ja oikeusministerit ovatkin keskustelleet kertomuksesta ja sen eri temaattisista kokonaisuuksista.

Eri neuvostokokoonpanoissa käytävät keskustelut voivat syventää EU:ssa käytävää teemakohtaista oikeusvaltiokeskustelua ja tehostaa oikeusvaltiokertomuksen hyödyntämistä.

Komissio esittää jokaisen jäsenvaltion maaraportissa erinäisiä myönteisiä kehityssuuntia sekä kehittämiskohteita. Suomea koskevassa maakohtaisessa luvussa päähuomio on sama kuin edellisvuosien raporteissa: Suomessa oikeusvaltioperiaate toteutuu kokonaisuudessaan hyvin ja aiempien vuosien tapaan Suomen oikeusjärjestelmän riippumattomuus ja vähäinen korruptio on huomioitu myönteisessä valossa. Suomen maaraportin sisältöä on selostettu E-jatkokirjeessä.

Vuoden 2024 kertomus sisältää ensimmäistä kertaa maakohtaiset luvut myös neljästä laajentumisprosessissa pisimmälle edistyneestä EU-ehdokasmaasta Albaniasta, Montenegrosta, Pohjois-Makedoniasta ja Serbiasta. Tulevaisuudessa myös muut liittymisneuvotteluja käyvät maat otetaan mukaan oikeusvaltiotarkasteluun. Ehdokasmaiden mukaan ottamisella oikeusvaltiokertomukseen on tarkoitus tukea maiden liittymisprosessia ja oikeusvaltiouudistuksia, mutta tällä ei korvata laajentumisprosessissa tehtävää arviointia. EU-ehdokasmaille ei anneta maakohtaisia suosituksia oikeusvaltiokertomuksessa, sillä niille annetaan suosituksia EU-liittymisprosessissa.

Tulevassa komissiossa oikeusvaltioperiaatteen vahvistamiseen ja EU:n oikeusvaltiovälineiden kehittämiseen liittyvän työn johtaminen kuuluu oikeuskomissaarille, jonka tehtävään on esitetty Irlannin komissaariehdokas Michael McGrathia. Komission puheenjohtaja Ursula von der Leyen on tuonut esiin poliittisissa suuntaviivoissaan ja oikeuskomissaarille osoitetussa tehtävänantokirjeessä, että oikeusvaltiokertomusta on tarkoitus kehittää jatkossakin. Kertomukseen tullaan mm. sisällyttämään sisämarkkinoita koskeva ulottuvuus, jotta voidaan tarkastella oikeusvaltiohaasteiden vaikutuksia rajojen yli toimiviin yrityksiin, etenkin pk-yrityksiin.